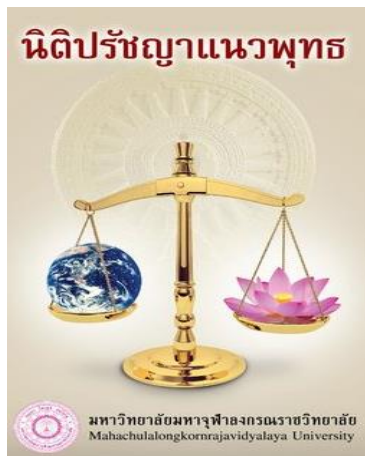

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “นิติปรัชญาแนวพุทธ”

ชื่อหนังสือ: นิติปรัชญาแนวพุทธ

ผู้แต่ง: คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักพิมพ์: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา

รูปแบบ: ปกอ่อน

จำนวนหน้า: 290

พิมพ์ครั้งที่ 1: เมษายน 2562

ISBN : 978-616-300-563-2

สุธีระ ชาณสมร

Sutira Chansamorn

นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

Ph.D. student, Buddhism Program

วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Nakhon Sawan Campus, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Sutheera.chansamorn@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 เมษายน 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 11 พฤษภาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 11 พฤษภาคม 2564

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง “นิติปรัชญาแนวพุทธ” เป็นหนังสือประเภทตำรา แต่งโดย คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีเนื้อหาสาระแบ่งเป็น 9 บท มุ่งหมายให้ศึกษาศึกษาทฤษฎีและปรัชญาแห่งกฎหมายตามแนวพุทธปรัชญาทางกฎหมายของสำนักความคิดต่างๆ ที่สำคัญในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนปัญหารากฐานแห่งกฎหมาย เปรียบเทียบปรัชญากฎหมายแนวพุทธกับกฎหมายของสำนักความคิดต่างๆ มุ่งหมายให้ศึกษาเรียนรู้ทฤษฎีและปรัชญาแห่งกฎหมายตามแนวพุทธ ปรัชญาทางกฎหมายของสำนักความคิดต่างๆ ที่สำคัญในอดีตและปัจจุบันตลอดจนปัญหารากฐานแห่งกฎหมาย เปรียบเทียบปรัชญากฎหมายแนวพุทธกับกฎหมายของสำนักความคิดต่างๆ

บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนิติปรัชญา เสนอขอบข่ายเนื้อหาเกี่ยวกับ “ความสำคัญและวัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษาวิชา ความแตกต่างระหว่างวิชานิติปรัชญากับวิชานิติศาสตร์แท้ๆ นิติปรัชญาในแง่ปรัชญาและประโยชน์ของการศึกษานิติปรัชญา” เป็นการนำเสนอ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนิติปรัชญาเชิงนิติศาสตร์ ที่เป็นศาสตร์เฉพาะแขนงหนึ่ง เป็นบทที่เสนอแง่มุมในลักษณะทั่วไป ภายใต้หลักนิติปรัชญา (Philosophy of Law) หรือทฤษฎีและปรัชญาแห่งกฎหมาย ได้นำเสนอประเด็นปัญหาสำคัญ 3 ประเด็น คือ

“ปัญหาอภิปรัชญาทางกฎหมาย ปัญหาญาณวิทยากฎหมาย และปัญหาจริยปรัชญาของกฎหมาย โดยพยายามศึกษาและหาคำตอบประเด็นสำคัญ คือ “ปัญหาว่ากฎหมายที่แท้จริงคืออะไร (What the Law really is) ปัญหาว่ากฎหมายมีผลบังคับอย่างไร (How does it come to be binding?) และปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าที่เป็นภววิสัยในใจความต่างๆ ของกฎหมาย (The question of the objective value of our ideas of the law) เป็นปัญหาเกี่ยวกับการประเมินค่าของกฎหมายว่า “ดีหรือเลว ยุติธรรมหรืออยุติธรรม ... Castberg” (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526, หน้า 153) นิติปรัชญาให้ความสำคัญในด้านมุมมองข้อบกพร่องทางกฎหมายเป็นวิธีการมองจากมุมมองภายนอกกระบวนการกฎหมาย อัน เป็นวิธีมองกฎหมายแบบนิติปรัชญา โดยวัตถุประสงค์เพื่อให้รู้จักมองกฎหมายในเชิงปรัชญา เพื่อให้เข้าถึงวิญญาณของกฎหมาย เป็นนักกฎหมายที่มีจิตใจเป็นนักกฎหมายอย่างแท้จริง มีความรู้ความเข้าใจในบทบาท หรือ ความสำคัญของกฎหมายในสังคม รู้จักใช้ดุลพินิจและหาเหตุผลกำกับการใช้ดุลพินิจ และเข้าใจความหมายคำว่า “ทำนองคลองธรรม” และ “ทำอย่างไรจึงจะได้กฎหมายที่ดีมาใช้ในสังคม ทำอย่างไรจึงจะสังคมมีความสุขได้ภายใต้กฎหมาย” วิธีการศึกษา โดยด้วยนำหลักกฎหมายมาวางแล้ววิเคราะห์ว่า กฎหมายคืออะไร การมองย้อนอดีตว่า ปัญหาที่มันเกี่ยวข้องกับกฎหมาย รัฐ ความหมายของกฎหมาย ความชอบธรรมของการปกครอง

2. ข้อวิจารณ์

หลักการพื้นฐานที่ว่า “กฎหมาย ต้องมาจากธรรม ต้องชอบธรรม และต้องเพื่อธรรม” ในหลักการพื้นฐาน ของหนังสือ นับเป็นบทเริ่มแรกที่สื่อถึงประเด็นเนื้อหา ที่อ่านหัวข้อก็พอจะมองออกว่า พระพุทธศาสนาสอนอะไร วินัยและกฎหมายในมิติพุทธศาสนา คือ มีสาระอย่างไร คือ กฎหมายต้องมาจากธรรม ต้องชอบธรรมและต้องเพื่อธรรม ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า กฎหมายที่แท้จริงต้องเริ่มต้นด้วยธรรม มีธรรม และเป็นธรรม ทั้งตัวกฎหมาย ผู้ใช้กฎหมายและผู้รับโทษทัณฑ์ตามกฎหมาย ธรรมเป็นเรื่องสำคัญและเป็นกฎที่สมเหตุสมผลยิ่ง ผู้เขียนพยายามในอันที่จะชี้ว่า “การเคารพกฎหมายและกติกาสังคม เพราะกฎหมาย คือ กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้นหรือเกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้ในการบริหารประเทศ เพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามหรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ “แนวทางหรือแบบแผนความประพฤติต่างๆ ไปหรือระบอบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม” วิชานิติปรัชญาที่สถาบันการศึกษากฎหมายในสังคมไทยให้ความสำคัญกับนิติปรัชญาในลักษณะที่แตกต่างกันไป จะเห็นได้จากการกำหนดให้นิติปรัชญามีสถานะที่แตกต่างกัน โดยในบางแห่งอาจเป็นวิชาบังคับที่นักเรียนกฎหมายทุกคนต้องเรียน หรือเป็นเพียงวิชาเลือกที่อาจเลือกเรียนหรือไม่ก็ได้ หรือในสถาบันการศึกษาบางแห่งก็อาจไม่ได้มีวิชานิติปรัชญาอยู่ในหลักสูตรไว้ หมายความว่า “นิติปรัชญาไม่ได้เป็นความรู้ที่มีความจำเป็นสำหรับการสำเร็จการศึกษาทางด้านกฎหมายแต่อย่างใด” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2563, หน้า 45-63) ในประเทศไทยวิชานิติปรัชญามีระยะก่อตัวของความรู้ด้านเริ่มจากทศวรรษ 2520 - 2540 เป็นต้นมามีเอกสารบางชิ้นที่อาจมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงงานเขียนทางด้านนิติปรัชญาในช่วงเวลานี้ เช่น รองพล เจริญพันธุ์ (2524); ถนัด คอมันต์ (2530, หน้า 7; สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, (2540); ปรีดี เกษมทรัพย์, (2539); สมยศ เชื้อไทย (2548) นับว่าผู้บุกเบิกรุ่นแรกๆ ของวิชานิติปรัชญา

บทที่ 2 นิติปรัชญาในสำนักธรรมชาตินิยม ได้นำขอบข่ายเนื้อหาเกี่ยวกับ ประเด็นความหมายกำเนิด ลักษณะความสำคัญทางกฎหมายธรรมชาติและแบ่งยุคได้ 3 ยุค บ่งชี้ว่า “กฎหมายมีวิวัฒนาการมาได้ เพราะความรู้และความคิดมนุษย์ แบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ “ยุคที่ 1 ปรัชญากฎหมายธรรมชาติยุคอารยธรรมกรีก เป็นปฐมบทของวัฒนธรรมความรู้ที่เป็นระบบระเบียบของอารยธรรมตะวันตกสมัยก่อนคริสตกาล ยุคที่ 2 ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ และวิชานิติศาสตร์ยุคโรมัน เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นวิชานิติศาสตร์และการปกครองอันเป็นระบบระเบียบครั้งแรกในโลกตะวันตก ยุคที่ 3 ปรัชญากฎหมายธรรมชาติในยุคสมัยกลาง ที่ศาสนา

คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมีอิทธิพลสูงและประยุกต์เข้าร่วมกับกฎหมายธรรมชาติและมีสำนักความคิดทางกฎหมาย ประกอบด้วย

1. สำนักความคิดในทางกฎหมายธรรมชาติ
2. สำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง
3. สำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายคอมมิวนิสต์
4. สำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายสังคมวิทยา
5. สำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายสังคมนิยม
6. สำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายประวัติศาสตร์

ประเด็นการวิจารณ์ที่หนึ่ง

กฎหมายธรรมชาติจะมีลักษณะที่เกี่ยวข้องด้วยเหตุผลที่แท้จริงถูกต้อง มีลักษณะทั่วไป ผูกพันกับทุกคนให้ต้องปฏิบัติ มีค่าบังคับเหนือกว่า กฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น มีอยู่ภายในจิตใจของคน มนุษย์สามารถที่จะค้นพบว่าจะไรผิด-ถูก และมีลักษณะสากลไม่เปลี่ยนแปลง กฎหมายธรรมชาติมีลักษณะที่สำคัญ คือ “ใช้ได้ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ อยู่เหนือกฎหมายรัฐ และยังชี้ให้เห็นถึงนักกฎหมายธรรมชาติในอดีต คือ โสเครตีส เพลโต อริสโตเติลและสโตอิก รวมเรียกว่า “กฎหมายธรรมชาติยุคอารยธรรมกรีก กฎหมายคือคำสั่งคำบัญชาของรัฐที่ใช้ควบคุมความประพฤติของประชาชนทุกคนต้องปฏิบัติตามผู้ใดฝ่าฝืนโดยปกติย่อมได้รับโทษ” กฎหมายธรรมชาติสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 สมัย คือ

1. สมัยกรีก-โรมัน - กฎหมายในสมัยโรมัน เป็นกฎหมายอันเกิดจากจารีตประเพณีของชนชาติ หรือเกิดจากความเชื่อของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ โดยความเชื่อต่าง ๆ นั้น มีต้นกำเนิดมาจากสาเหตุหลายปัจจัย เช่น มนุษย์นับถือพระอาทิตย์ เพราะพระอาทิตย์นำความอบอุ่นและแสงสว่างมาให้แก่มนุษย์ เป็นต้น ดังนั้น กฎหมายในยุคนี้จะเน้นไปในด้านความเชื่อที่ไม่สามารถจับต้องได้ ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่เป็นความเชื่อที่มีเหตุและผลในตัวเอง

2. สมัยกลาง - ต่อมา สังคมมนุษย์มีความเจริญขึ้น ศาสนาเริ่มเข้ามามีอำนาจและบทบาททางการเมืองการปกครอง กฎหมายธรรมชาติจึงถูกอ้างอิงว่าเป็นกฎที่มาจากความประสงค์ของพระเจ้า ทำให้คนในสมัยนี้มีความศรัทธาในพระเจ้าอย่างมาก หากใครฝ่าฝืนหรือมีความเห็น ทศนคติที่แย้งกับคำจากพระเจ้าจะถูกมองว่าเป็นพอมด แม่มด และถูกตัดสินโทษด้วยการประหารชีวิตโดยวิธีการที่ทารุณโหดร้าย อาทิ การจับมัดและเผาทั้งเป็น เป็นต้น ทำให้ในสมัยนี้แม้จะเป็นยุคสมัยที่ศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด แต่ก็ถือว่าเป็นยุคที่มีความโหดร้ายป่าเถื่อนที่สุดเช่นกัน มนุษย์ในสมัยนี้มีความเชื่อในโลกหน้า อาทิ การทำบุญมากๆ เกิดมาในชาติหน้าจะร่ำรวย ความเชื่อเช่นนี้ส่งผลให้มนุษย์ไม่มองอยู่กับปัจจุบัน

3. สมัยใหม่ - หลังจากที่ยุคสมัยศรัทธาในศาสนามาแล้วเป็นระยะเวลา 100 กว่าปี ได้มีการค้นพบสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยคัมภีร์หรือความเชื่อต่างๆ คือ “สิ่งต่างๆ ที่เกิดในวิทยาศาสตร์” อาทิ มีการค้นพบว่าโลกไม่ได้มีลักษณะแบน แต่มีลักษณะกลม มีการค้นพบว่าโลกไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางภายหลังจากการค้นพบระบบสุริยะที่มีดวงอาทิตย์เป็นจุดศูนย์กลาง เป็นต้น จากการค้นพบเหล่านี้ทำให้มนุษย์ตั้งข้อสงสัยว่าทำไมพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างโลกถึงไม่สร้างโลกเป็นจุดศูนย์กลาง ทำให้มนุษย์เสื่อมศรัทธาในพระเจ้าลงไป และหันกลับมาสนใจโลกในปัจจุบันที่พิสูจน์ได้กันมากขึ้น ในทางกฎหมาย เมื่อมนุษย์กลับมาสนใจตนเองมากขึ้น จึงได้พบความมีสิทธิและเสรีภาพในตนเอง ในการเรียนกฎหมายก็จะใช้หลักเหตุและผล (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2552, หน้า 332)

บทที่ 3 นิติปรัชญาสำนักประวัติศาสตร์ ขอบข่ายเนื้อหาที่นำเสนอเนื้อหาครอบคลุมแนวความคิดแบบโรแมนติก (Romanticism) ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของนิติปรัชญาสำนักประวัติศาสตร์ การกำเนิดและบทบาทความสำคัญของนิติปรัชญาสำนักประวัติศาสตร์ สาระสำคัญของความคิดของนิติปรัชญาสำนักประวัติศาสตร์ ข้อเสนอของสำนักประวัติศาสตร์ และได้ข้อสรุปว่า กฎหมายเป็นผลผลิตของพลังภายในสังคมที่ทำงานอย่างเสียบๆ และมีรากเหง้าที่ยังลึกอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติ มีกำเนิดและเติบโตเรื่อยมาจากประสบการณ์และหลักความประพฤติทั่วไปของประชาชน และปรากฏอยู่ในรูปแบบประเพณี หรือ “จิตสำนึกร่วมกันของประชาชน” ความเป็นสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ หรือสำนักทฤษฎีทางกฎหมาย และเชื่อว่า “กฎหมายมาจากจิตวิญญาณของชาติ” (Folksiest)

ประเด็นการวิจารณ์ที่สอง

กฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical Law) ผ่านวิวัฒนาการสังคมมนุษย์จากครอบครัวไปสู่ รัฐและจากศีลธรรมไปสู่กฎหมายว่า กฎหมาย คือ “กฎเกณฑ์ที่เป็นแบบแผนความประพฤติของมนุษย์ในสังคม มีกระบวนการบังคับเป็นกิจจะลักษณะ” และยังอธิบายไว้ในนิติปรัชญาเบื้องต้นว่า “กฎหมายมีวิวัฒนาการมาคู่กับสังคมมนุษย์เป็นสามยุค ได้แก่ “กฎหมายชาวบ้าน กฎหมายของนักกฎหมาย และกฎหมายเทคนิค” (สมยศ เชื้อไทย, 2554, หน้า 64; 152-158) ตามแนวของสำนักประวัติศาสตร์ “กฎหมายเกิดขึ้นจากจิตวิญญาณของชาติ (Folksiest)” (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2552, หน้า 332) หมายถึงว่า “ความรู้สำนึกผิดชอบชั่วดีที่มีอยู่ในชนชาติใดชาติหนึ่ง ปรากฏในรูปศีลธรรมและจารีตประเพณีจนกลายมาเป็นหลักกฎหมายในวิชานิติศาสตร์หลักความยุติธรรม”(ดิเรก ควรสมาคม, 2558 หน้า, 1-16) และกฎหมายที่แท้จริง คือ “เหตุผลที่ถูกต้อง สอดคล้องกับธรรมชาติ แผ่ซ่านไปในทุกสิ่งทุกอย่าง อย่าง สม่าเสมอเป็นนิรันดร์” (พิริณัย ไชยแสงสุกุล, 2539, หน้า 9)

บทที่ 4 หลักนิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับความเป็นมาแนวคิดสำคัญและวิเคราะห์แนวคิดของนิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง” โดยนำเสนอผ่านหลักการ แนวคิดและทฤษฎีสำคัญ 4 ทฤษฎี ประกอบด้วย

ทฤษฎีที่ 1 ทฤษฎี “อำนาจอธิปไตย” ของ ฌอง โบดีง (Jean Bodin) เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้มีอิทธิพลอย่างมากในทางปรัชญาการเมือง ผู้วางแนวคิดว่า อำนาจอธิปไตยว่าเป็นของกษัตริย์จาก “ตำรา 6 เล่ม ว่าด้วยรัฐ (Six Books Concerning the State) และวิธีทำความเข้าใจกับประวัติศาสตร์” (Method for the Easy comprehension of History)

ทฤษฎี 2 นิติปรัชญาสำนักธรรมชาตินิยม เสนอขอบข่ายเนื้อหาเกี่ยวกับความหมาย กำเนิดและวิวัฒนาการ ลักษณะความสำคัญของกฎหมายธรรมชาติที่แบ่งเป็น 3 สมัยทฤษฎี “สัญญาสวามิภักดิ์” ของ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) เป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษที่ได้คิดทฤษฎีการเมืองขึ้นใหม่ โดยนำเอาศาสตร์ทางด้านธรรมศาสตร์ ปรัชญา และคณิตศาสตร์ มาผสมผสานกันเข้าเจ้าของวรรณกรรม “ส่วนประกอบของกฎหมายทางธรรมชาติและการเมือง” “รัฐธรรมาธิปไตย” (Leviathan) ซึ่งถือว่าเป็นวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของฮอบส์ และยัง ถือว่าเป็นตำราปรัชญาการเมืองรัฐศาสตร์เล่มแรกของโลก

ทฤษฎีที่ 3 นิติปรัชญาสำนักประวัติศาสตร์ เสนอขอบข่ายเนื้อหาเกี่ยวกับ “แนวความคิดแบบโรแมนติก (Romanticism) ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กำเนิดและบทบาทสำคัญ สาระสำคัญของความคิด ข้อเสนอข้อสรุปและการวิเคราะห์วิจารณ์ความคิดสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ ทฤษฎีกฎหมาย คือ รัฐธรรมาธิปไตย ของ จอห์น ออสติน (John Austin) ที่เสนอแนวคิดที่ว่า กฎหมาย คือ คำสั่งของรัฐธรรมาธิปไตย กฎหมายที่แท้จริงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. กฎหมายที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนดขึ้นใช้บังคับกับมนุษย์
2. กฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้บังคับมนุษย์ด้วยกัน

ทฤษฎีที่ 4 นิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง เสนอข้อบ่งชี้เนื้อหา ความเป็นมาของนิติปรัชญา แนวคิดของนักคิดสำคัญและวิเคราะห์แนวคิดของนิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง หรือสำนักปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย (Legal Positivism) ทฤษฎีกฎหมายบริสุทธ์ของ ฮานส์ เคลเซิน ทฤษฎีที่พยายามแยกการศึกษากฎหมายออกจากสิ่งปะปนอื่นๆ เช่น ศีลธรรม การเมือง ความยุติธรรม และจากศาสตร์สาขาอื่น เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา เพื่อให้เกิดการศึกษากฎหมายในลักษณะที่มันบริสุทธ์ เสมือนดังการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ ทำให้นิติศาสตร์เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาความรู้ที่เป็นภววิสัยเกี่ยวกับกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริง กฎหมายที่ถูกกำหนดและสร้างโดยมนุษย์ ศึกษาโครงสร้างทางรูปแบบของกฎหมาย โดยไม่ต้องไปสนใจเนื้อหาของกฎหมายในเชิงการเมือง ศีลธรรม ศาสนา ยุติธรรม หรือ นิติศาสตร์จะมุ่งศึกษากฎหมายอันเป็นบรรทัดฐานความประพฤติของมนุษย์ที่มีสภาพบังคับ บนแนวคิดที่ว่า “บรรทัดฐานทางกฎหมายที่เกิดขึ้นรวมกันเป็นระบบกฎหมายโดยตั้งอยู่บนบรรทัดฐานขั้นมูลฐานที่เป็นพลัฏฐานรากในการสร้างบรรทัดฐานทางกฎหมายอื่นๆ ขึ้นมา” (สุรินทร์ สฤษฏ์พงศ์, 2562, หน้า 21) “เคลเซินสร้างทฤษฎีกฎหมายบริสุทธ์ขึ้นบนรากฐานของแนวความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ จากการมองกฎหมายหรือวิเคราะห์กฎหมายเฉพาะตัวกฎหมายที่ปรากฏอยู่ล้วนๆ โดยแยกกันเรื่องศีลธรรม การเมือง ความยุติธรรม หรือสังคมวิทยาออกไป เคลเซินเห็นว่า ทฤษฎีกฎหมายจะต้องบริสุทธ์ในแง่ที่ว่ามันจะต้องสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายขึ้นมาเองโดยไม่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ” (จรัญ โฆษณานันท์, 2558, หน้า 63)

ประเด็นการวิจารณ์ที่สาม

แนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองมีความคิดว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในบ้านเมืองซึ่งบัญญัติโดยรัฐเป็นกฎหมายที่แท้จริงมีความสมบูรณ์ในตัวเองไม่มีกฎหมายอื่นที่เหนือกว่า การแก้ไขข้อพิพาททั้งปวงให้คิดจากกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้บังคับกันอยู่โดยไม่ต้องพึ่งพาหลักการอื่นใดที่สูงกว่า จอห์น ออสติน (John Austin) ให้คำจำกัดความกฎหมายบ้านเมืองว่าเป็นคำสั่งของผู้มีอำนาจอธิปไตยทางการเมืองซึ่งจะมีการลงโทษกับบุคคลที่ไม่เชื่อฟังคำสั่ง ดังนั้น กฎหมาย จึงประกอบด้วยองค์ประกอบสามประการ คือ

1. อธิปไตยทางการเมือง (Political sovereign)
2. คำสั่งของผู้มีอำนาจ (Command)
3. การบังคับใช้หรือบทลงโทษ (Sanction)

จอห์น ออสติน (John Austin) ยังได้ให้ความหมายของคำว่า “กฎหมาย” ว่า “กฎหมาย คือ คำสั่งคำบัญชาของรัฐบาลอธิปไตย บังคับใช้กับราษฎรทั้งหลาย ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม โดยปกติแล้วผู้นั้นต้องรับโทษ” คำนิยามดังกล่าวนี้มาจากองค์ประกอบของทฤษฎีสำคัญ 5 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีคำสั่ง คำบัญชา (The Command Theory)
2. ทฤษฎีว่าด้วยรัฐบาลอธิปไตย (The Sovereign Theory)
3. ทฤษฎีว่าด้วยผลบังคับทั่วไป (The General Application and Continuity)
4. ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิบัติตาม (The Observance Theory)
5. ทฤษฎีว่าด้วยสภาพบังคับ (The Sanction Theory)

บทที่ 5 สำนักความคิดกฎหมายทางสังคมวิทยา เสนอประเด็นแนวคิด กรอบและขอบเขตด้านเนื้อหา คือ “ความเป็นมาและสาระสำคัญของความคิดกฎหมายทางสังคมวิทยา ในฝรั่งเศส ในเยอรมนี และในสหรัฐอเมริกา” ทฤษฎีความคิดทางกฎหมาย ความเป็นมาและสาระสำคัญของความคิดกฎหมายทางสังคมวิทยา ตามนักปรัชญาเมธีนามว่า ออกุสต์ กองต์ (Auguste Comte) ผู้บุกเบิกแนวคิดทางสังคมวิทยา ผู้ก่อตั้ง

วิชาสังคมวิทยาพยายามทำให้การศึกษาสังคมเป็นแบบ “วิทยาศาสตร์” โดยใช้คติปฏิฐานนิยม (Positivism) สิ่งที่ศึกษาต้องสังเกตและวัดได้เท่านั้น (Positivism) เป็นพื้นฐานสำหรับศาสตร์แขนงใหม่ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนที่หนึ่ง คือ ส่วนสังคมสถิต (Social statics) เป็นการศึกษาเรื่องกฎระเบียบ ความมั่นคงที่ทำให้สังคมรวมกลุ่มกันจนสามารถดำรงอยู่ได้ ส่วนที่สอง คือ “ส่วนพลวัตทางสังคม” (Social dynamics) เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการพัฒนาแบบแผนของ สถาบันสังคมต่างๆ โดยศึกษาปัจจัย 3 ด้าน คือ “ภาษา ศาสนา และส่วนแรงงาน” และแบ่งปรัชญาออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคเทววิทยา (Theological stage) ยุคอภิปรัชญา (Metaphysic Stag) เป็นยุคที่มนุษย์แสวงหาความจริงโดยอาศัย การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยหลักการทางตรรกศาสตร์ และปรัชญา และยุควิทยาศาสตร์ (Positive Stage) เป็นขั้นที่มนุษย์พัฒนาภูมิปัญญาในการแสวงหา ความรู้ ได้อย่างมีระบบ มีความน่าเชื่อถือ เทียบตรง โดยนำวิธีการศึกษาที่ใช้ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มาใช้ในการศึกษาสังคม รวมถึงกฎหมายระบบต่างๆ ด้วย (จิระโชค วีระสย, 2561 หน้า 260-272) ได้มีโน้ตค้นในภาพว่า สำนักกฎหมายทางสังคมวิทยา มีมีโน้ตค้นซ้อนซ้ำหลากหลายแนวทาง ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนสำนักความคิดทางกฎหมายสำนักอื่น

ประเด็นการวิจารณ์ที่สี่

สำนักความคิดกฎหมายทางสังคมวิทยายา มีทฤษฎีนิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยาเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นบทบาทความสัมพันธ์ของกฎหมายต่อสังคม ฐานคติคิดพิจารณาได้ถึงเรื่องบทบาทหน้าที่ (Functional) หรือการทำงานของกฎหมายมากกว่าการสนใจกฎหมายในแง่ที่เป็นเนื้อหาสาระเป็นนามธรรมลอยๆ แนวคิดทฤษฎีนิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยาจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่มีแนวคิดโอนเอียงใกล้ชิดความคิดแบบสังคมนิยมมี ลีออน ดิวกิต เป็นตัวแทนความคิด
2. กลุ่มที่มีแนวคิดโอนเอียงมาทางอนุรักษนิยม กลุ่มนี้มี รูตอร์ฟ พอน เยียร์ริง และรอสโค พาวด์ เป็นตัวแทนแนวคิด

บทที่ 6 นิติศาสตร์กับธรรมศาสตร์ตามแนวนิติปรัชญาเชิงพุทธ เสนอประเด็นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนิติศาสตร์กับธรรมศาสตร์ ความสัมพันธ์และเป้าหมายของนิติศาสตร์กับธรรมศาสตร์เพื่อให้เข้าใจง่ายโดยแยกศึกษาถึงหลักพระธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความเห็นแจ้งและหลุดพ้น และพระวินัยที่เป็นข้อบังคับและพัฒนากิจการของพระภิกษุพระธรรมวินัย โดยเริ่มศึกษาจากความหมายที่พระ ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับนิติศาสตร์กับธรรมศาสตร์ไว้ว่า “คำว่า ‘นิติศาสตร์’ แปลกกว่า วิชากฎหมาย หรือ ศาสตร์ว่าด้วยกฎหมาย แต่ที่จริงนั้นเรานำคำนี้มาจากภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาของประเทศอินเดียที่มีอารยธรรมเก่าแก่แต่โบราณ นิติศาสตร์เป็นคำทางวิชาการของประเทศอินเดีย สมัยก่อนเรียกว่า ชมพูทวีป ดูตามศัพท์ ‘นิติศาสตร์’ ตามความหมายที่ใช้ในประเทศอินเดีย จะเป็นวิชาทางด้าน รัฐศาสตร์หรือวิชาการเมือง ดังเช่นในคัมภีร์พุทธศาสนาว่า “ขัตติยธมมสงขาเต นิติสตะแปลว่า ในนิติศาสตร์กล่าว คือ ขัตติยธรรม ธรรมของกษัตริย์ คือ คุณสมบัติของผู้ปกครอง และหลักการปกครอง”(พระไตรปิฎกอรรถกถาขุททกนิกาย, เล่มที่ 8, หน้า 452) “นิติ” แปลว่า การนำมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า “นายก” ซึ่งแปลว่าผู้นำ คำเดิมในภาษาบาลีหรือสันสกฤตว่า ‘นิติ’ มาจากธาตุเดียวกันกับนายก คือ นี้แปลว่านำ ‘นิติ’ จึงแปลว่า การนำ นิติศาสตร์ที่แท้จริงว่า ‘นิติศาสตร์’ ภาษาไทยเรียกนิติศาสตร์เพื่อให้สันนิษฐานนิติศาสตร์ แปลว่า ศาสตร์แห่งการนำ หรือจัดดำเนินการ ขยายความหมายว่าเป็น ศาสตร์แห่งการนำคน หรือการนำกิจการของรัฐหรือการทำหน้าที่ของผู้นำ” (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต) (2541, หน้า 10-11)” สรุปแล้ว “หลักการของพระพุทธศาสนาตามหลักนิติศาสตร์แนวพุทธ คือ กฎหมายจะต้องมีแนวโน้มในการที่จะสร้างระบบสังคม จัดสรรสภาพแวดล้อม และวางรูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในทางที่เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป” (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562, หน้า 182)

ประเด็นการวิจารณ์ที่ห้า

นิติปรัชญาเป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายที่ดีและการปกครองที่ดี ใช้อาชญาหรือกฎหมายมาบังคับใช้ให้น้อยที่สุด ถ้าเป็นพระพุทธเจ้า จะไม่ต้องใช้เลยพระองค์จึงมีคุณสมบัติพิเศษที่ฝึกคนโดยไม่ต้องใช้อาชญาและที่จริงนั้นกฎหมายเองก็เป็นเครื่องมือฝึกคนมีจิตสำนึกและเป็นข้อฝึกตนไม่ใช่ข้อบังคับและทำให้ดียิ่งขึ้นไปอีก จนกระทั่งว่ากฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือรู้ร่วมกันในข้อสมมติของสังคมเท่านั้น” และทุกสิ่งทุกอย่างตามธรรมชาตินั้น เป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ผู้ประพันธ์ชี้ให้เข้าใจถึงคำว่า “ธรรม” ว่ามีความหมายเป็น 4 ความหมาย คือ

ธรรมในความหมายที่ 1 คือ ธรรมชาติ ตามหลักของพระพุทธศาสนาไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติก่อนดิน ก่อนหิน ก่อนกรวดและทรายอะไรก็ตามที่มันเป็นธรรมชาติ สูงขึ้นมาถึงสิ่งที่มีชีวิตสูงสุดมันก็คือธรรมชาติที่เป็นผลของการปฏิบัติหรืออยู่ตามธรรมชาติที่เรียกว่า “พระนิพพานยังเป็นธรรมชาติ”

ธรรมในความหมายที่ 2 คือ กฎของธรรมชาติ หรือ สิ่งที่บังคับธรรมชาติให้เป็นไปตามกฎนั้นตัวธรรมชาติ คือ สภาวะธรรมทั้งหลาย กฎของธรรมชาตินั้น คือสิ่งที่บังคับธรรมชาติให้เป็นไป ถ้าสิ่งที่บังคับได้ก็เป็นไปตามที่บังคับที่บังคับไม่ได้ก็ยืนอยู่ สำหรับด้านทฤษฎีธรรมชาติดังกล่าว

ธรรมในความหมายที่ 3 คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือ ความที่มันต้องกระทำและไม่กระทำไม่ได้ ในที่นี้หน้าที่คือ สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นับตั้งแต่การหากิน จนถึงเรื่องจิตใจ

ธรรมในความหมายที่ 4 คือ ผลที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ คือ “กฎเวรกรรม” ถือเป็นหลักตายตัวว่า ผลจะเกิดขึ้นตรงตามกฎของธรรมชาติเสมอไปไม่มีใครแก้ไขได้ เช่นจะแก้ไขให้ผลของการทำดีออกมาเป็นความชั่ว ให้ผลของการทำความชั่วออก มาเป็นความดี อย่างนี้ไม่สามารถแก้ไขได้

บทที่ 7 นิติปรัชญาตามแนวพระพุทธศาสนา เสนอประเด็นสำคัญ คือ “ความหมาย พัฒนาการ แนวคิด หลักการ และเป้าหมาย ของนิติปรัชญาแนวพุทธศาสนา” เป็นการศึกษาที่ต่อยอดจากบทที่ 6 ว่าด้วยหลักธรรมศาสตร์แต่ประเด็นหลัก คือ “นิติปรัชญาที่ว่าด้วยหลักแห่งการศึกษาที่บริสุทธิ์และสูงยิ่งขึ้นเป็นการเจาะลึกกฎหมายในชั้นรากฐานแท้ๆ โดยมีการใช้พุทธธรรมเป็นฐาน ในการวิเคราะห์อย่างละเอียด เกี่ยวกับ “หลักการแห่งความเป็นจริงที่อยู่เหนือธรรมชาติ การปฏิบัติเพื่อให้ได้ประโยชน์จากความเป็นจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ตามพัฒนาการแนวคิดของนิติปรัชญาตามแนวพุทธศาสนา ในการแสวงหาความกระจ่างชัดถึงจุดมุ่งหมายแห่งกฎหมาย มีการโยงถึงคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ ที่ถือ “คัมภีร์ทั้งสองเป็นกฎหมายแม่บทที่ให้อำนาจกษัตริย์ในการปกครอง ในการออกกฎหมาย การตัดสินคดี กระบวนการยุติธรรม ตลอดจนระบบชนชั้นของสังคม” (ดิเรก ควรสมาคม, 2558, หน้า 1-16) อ้างหลักพุทธธรรมประกอบ เช่น หลักศีล 5 หลักการทางนิติศาสตร์ในไตรภูมิพระร่วง หลักทศพิธราชธรรม หลักนิติปรัชญาในพระสูตร คือ อัคคัญญสูตร จักรวรรดิวัตร กุฎทัตถสูตร หลักกฎหมายตราสามดวง นิติปรัชญาในหลักจตุรธรรมหลักไตรสิกขา และมรรคมงคล 8 ประการ สรุปแล้ว นิติปรัชญาชี้ให้เห็นว่า “กฎหมายไทยแต่บทแต่มาตราในมุมมองพุทธศาสนาแล้ว มีความใกล้เคียงและสอดคล้องกับวินัยในพระไตรปิฎก เพื่อชี้นำพฤติกรรมของบุคคลและสังคมไปสู่การศึกษาอบรม ระบบการจัดสรรสังคมทั้งมวล

ประเด็นการวิจารณ์ที่หก

แนวคิดที่เชื่อว่า “หลักนิติศาสตร์หรือกฎหมายแม้จะมีความสำคัญแต่ไม่เพียงพอและไม่สามารถที่จะชี้ชัดได้ว่าจะเป็นหลักประกันในอันจะทำให้ชีวิตดีงามและสังคมมีสันติสุขได้โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยที่มีและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของประชาชน ที่มีฐานคิดว่า “มนุษย์จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักการพื้นฐานและจิตใจที่เข้ากันได้ โดยไม่แบ่งแยกรังเกียจเคียดแค้นกันและกันด้วยเรื่องชนชั้นสีผิว เชื้อชาติและลัทธิศาสนามีความเสมอภาคไม่เอารัดเอาเปรียบกัน สังคมจึงจะมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้”

(Phraphromkunaporn (Prayut Payutto), 2007, p.72) โดยต้องอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นฐาน สนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชน คือ หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ประกอบด้วย

1. เมตตาการุณยธรรมจะทำอะไรก็ตามต่อกันด้วยเมตตาใจรักหวังดี
2. เมตตาจริยธรรม จะพูดอะไรก็ตามต่อกันด้วยเมตตาพูดด้วยใจรัก
3. เมตตาโมกขธรรม จะคิดอะไรก็ตามต่อกันด้วยเมตตาคิดในทางที่จะแก้ไขปัญหาในทางสมัครสมานประสานส่งเสริม
4. สาราณโภคิตาได้มาแบ่งกันกินใช้เรื่องการแบ่งปันลาภและเอื้อเฟื้อกันรวมถึงเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์จึงเป็นข้อสำคัญอย่างหนึ่งในหลักการอยู่ร่วมกัน
5. สีสามัญญตา ตั้งอยู่ในหลักความประพฤติเสมอกันคล้ายกับที่พูดว่ามีความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมายแล้วเสมอกันทั้งหมด
6. ทิฐีสามัญญตา เสมอกันโดยทิวติหมายความว่า ยึดถือหลักการพื้นฐาน และอุดมการณ์ของสังคมร่วมกัน (Phraphromkunaporn (Prayut Payutto), 2007, p.74)

วินัยเป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในสังคม ความหมายของวินัยของชาวพุทธจึงมีอยู่ 2 อย่าง คือ “อย่างหนึ่ง การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผนหรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนรวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของคนและกิจกรรมของหมู่ชน และอย่างที่สอง ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคนหรือใช้บังคับควบคุมตนตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดังตามวินัยเป็นคำรวมของคำว่า ธรรมะ หรือ ธัมมะ มีความหมายว่า ประกอบอยู่ด้วยหรือเป็นระบบกฎระเบียบตามหลักพระศาสนาในประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์มองว่าคนควรที่จะมองว่ากฎเกณฑ์กติกาเป็นเครื่องฝึกตน เพื่อพัฒนาตนเสียมาก ไม่ควรที่จะมองในภาพลบอย่างเดียวควรมองภาพบวกด้วย ทั้งนี้ยังมีข้อที่ควรเรียนรู้ที่จะเอามาปฏิบัติด้วยจิตใจที่รู้สึกว่าจะฝึกตัวเองเพื่อก่อให้เกิดผลอันดีงามอันจะยังประโยชน์ต่อตัวผู้คนผู้ปฏิบัติเองและสังคมโดยส่วนรวมต่อไปอีกมุมมองหนึ่งควรมองว่ากฎหมายเป็นเพียงข้อควรและระวางรู้ร่วมกัน เป็นแนวทางที่สังคมควรมีการพัฒนาทางจิตใจและปัญญาในขั้นสูงกฎเกณฑ์กติกาของสังคมนั้น มนุษย์สร้างขึ้นด้วยหลักการและเหตุผลเพื่อจะให้อยู่ร่วมกันด้วยดี และจะได้มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตที่ดำรงอย่างที่เราต้องการและอย่างที่เราสมควรจะเป็น” (Buddhadasa Bhikkhu, 2006, p.23) และหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักนิติศาสตร์ต่อมา คือ “หลักอภิธานียธรรม คือธรรมที่จะทำให้ไม่เสื่อม” มีทั้งหมด 7 ข้อ คือ “ข้อที่หนึ่ง ประชุมกันเนื่องนิตย ข้อที่สอง เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็อยู่จนเลิกโดยพร้อมเพรียงกัน ข้อที่สาม ไม่ถืออำนาจใจแล้วบัญญัติอะไรตามใจตัว หรือลัทธิเลิกลอนบทบัญญัติอะไรตามใจชอบ ข้อที่สี่ เคารพนบถ้อยกย่องบุคคลที่เป็นอาวุโสเป็นหลัก ข้อที่ห้า ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี ไม่ให้มีการข่มเหงรังแกกุลกุมารี ข้อที่หก ให้ความสำคัญแก่เจตีย์ หรืออนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เคารพ เป็นที่รวมใจของสังคม ข้อที่เจ็ด จัดอารักขาคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์” (Thai Tipitaka: 2; 10/134/-136/78-128)

บทที่ 8 นิติศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา เสนอประเด็นเกี่ยวกับ “ความหมาย ความเป็นมา และหลักการของนิติศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา” เน้นที่พระวินัย อันเป็นพุทธบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อเกื้อกูลกับพุทธบริษัท เน้นศึกษาบทตามพระวินัย การอ่านหรือศึกษารายละเอียดในบทนี้ เท่ากับการอ่านพระวินัยปิฎกที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์แล้ว มองเห็นทิศทางและเป้าหมายพระวินัยอย่าเด่นชัดยิ่งเพราะได้ให้รายละเอียดในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อถึงมูลเหตุและสาเหตุ เกี่ยวกับวิธีการบัญญัติสิกขาบท

และพระวินัย หลักการของนิติศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา ว่าด้วยประโยชน์ 10 ประการในการบัญญัติพระวินัย ประโยชน์แก่บุคคล เจตนารมณ์แห่งพระพุทธบัญญัติ สุดท้าย คือ กระบวนการกำหนดโทษและการวินิจฉัยความผิดที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับกระบวนการสอบสวนคดีอาญาสำหรับพนักงานสอบสวนสำหรับบ้านเมือง

ประเด็นการวิจารณ์ที่เจ็ด

บทที่ 9 นิติปรัชญาตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท เปรียบเทียบกับสำนักความคิดทางกฎหมายต่างๆ เสนอข้อขยายเนื้อหา ดังนี้ “สาระสำคัญของปรัชญากฎหมายตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาท เปรียบเทียบปรัชญากฎหมายตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทกับสำนักกฎหมายธรรมชาติ เปรียบเทียบปรัชญากฎหมายตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทกับสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย และเปรียบเทียบปรัชญากฎหมายตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทกับสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาถึงแนวคิดเห็นรวบยอดที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับความยุติธรรม และสำนักกฎหมายที่สำคัญ ดังนี้

1. สำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติ หรือสำนักธรรมนิยม (Natural Law School) สำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติ เป็นสำนักความคิดที่มีกำเนิดและวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยกรีก สำนักนี้มีความคิดเห็นว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้วตามธรรมชาติเรียกว่า ‘กฎหมายธรรมชาติ’ (Natural Law) และเกิดจากธรรมชาติโดยตรงเหมือนปรากฏการณ์อื่นๆ ของโลก บ้างก็เชื่อว่าธรรมชาตินั้นคือพระเจ้า ทำให้หลักเกณฑ์ทางศาสนา เหตุผลและศีลธรรม จึงเป็นสิ่งที่นักกฎหมายเชื่อว่าเป็นที่มาของกฎหมาย เพราะกฎหรือระเบียบใดที่ขัดต่อเหตุผลและศีลธรรมย่อมไร้สภาพบังคับทางกฎหมายทั้งสิ้น ชิเซโร นักปราชญ์ นักนิติศาสตร์ และรัฐบุรุษของโรมัน ได้อธิบายว่า “กฎหมายที่แท้จริง คือ เหตุผลที่ถูกต้องสอดคล้องกับธรรมชาติ แผ่ซ่านไปในทุกสิ่งทุกอย่างอย่างสม่ำเสมอเป็นนิรันดร์”

2. สำนักปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย (Positive Law) สำนักปฏิฐานนิยมทางกฎหมายหรือสำนักกฎหมายบ้านเมืองแนวคิดพื้นฐานของปฏิฐานนิยมทางกฎหมายและยืนยันว่า การดำรงอยู่หรือความสมบูรณ์หรือความเป็นกฎหมายนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นมาตรฐานทางศีลธรรมหรือความยุติธรรมที่ต้องมีในตัวกฎหมาย

3. สำนักกฎหมายทางประวัติศาสตร์ (Historical Law School) เกิดขึ้นมาจากการโต้แย้งแนวความคิดต่างๆ เช่น โต้แย้งแนวคิดกฎหมายธรรมชาติ เป็นต้น การโต้แย้งดังกล่าวได้แก่

3.1 การโต้แย้งกับแนวความคิดใน “เชิงเหตุผลนิยม” (Rationalism) แนวคิดกฎหมายธรรมชาติ (แนวคิดกฎหมายธรรมชาติจะเป็นแนวคิดโต้แย้งทุกสำนัก) กับแนวคิดที่ว่ากฎหมายธรรมชาติเสมือนกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่มีลักษณะแน่นอน ทัวไป ใช้ได้สม่ำเสมอครอบคลุมทั้งจักรวาล มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

3.2 การโต้แย้งกระแสความเชื่อถือ และอารมณ์ยึดมั่นในการปฏิบัติของฝรั่งเศส (คริสต์ศักราช 1789) มุ่งล้างอำนาจการชอบธรรมของรัฐและประเพณีแบบเดิมโดยมีความเชื่อถือ ศรัทธาและเหตุผล และอำนาจเจตจำนงของมนุษย์ในการเอาชนะสถานการณ์ต่างๆ พร้อมกับการป่าวประกาศความคิด “แบบสากลนิยม” (Cosmopolitan Message) นั่นคือเป็นธรรมชาติหรือเป็นเรื่องเหตุผลนิยมที่ใช้บังคับครอบคลุมจักรวาล

4. สำนักสังคมวิทยากฎหมาย (Sociological Jurisprudence) หรือ แนวคิดนิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยา (Jurisprudence) เป็นแนวคิดหรือทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นบทบาทความสัมพันธ์ของกฎหมายต่อสังคมโดยพิจารณาถึงเรื่องบทบาทหน้าที่ (Functional) หรือการทำงานของกฎหมาย มากกว่า การสนใจกฎหมายที่เป็นเครื่องมือของรัฐควบคุมคนในสังคม ในแง่ที่เป็นเนื้อหาสาระ เป็นนามธรรมลอยๆ โดยเน้นไปที่

การตรากฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ (Social legislation) ที่มีความมุ่งมั่นที่จะใช้หรือมุ่งมั่นที่จะผลักดันให้กฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐควบคุมคนในสังคม เป็นกลไกในการแก้ปัญหาสังคมในเชิงบวก โดยนักกฎหมายมีหน้าที่ที่จะต้องค้นหา (สิทธิกร ศักดิ์แสง, 2562, หน้า 21-49)

ประเด็นการวิจารณ์ที่แปด

นิติปรัชญาแนวพุทธสอดคล้องกับแนวคิดในสัมมิตทางพุทธธรรมที่มองในมุมของหลักนิติศาสตร์กฎหมายเป็นถือว่าเป็นเครื่องบังคับ และถือได้ว่าเป็นเรื่องขัดต่อความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อกฎหมายในระดับที่พอรับกันได้หากสังคมใดมีคนที่เต็มไปด้วยความรู้สึกว่า “กฎเกณฑ์กติกาทั้งหลายในสังคมเป็นเครื่องบังคับกฎหมายหรือสังคมนั้นก็จะไม่ยั่งยืนในขณะเดียวกันก็มีมุมมองอีกด้านหนึ่งว่ากฎหมายเป็นเครื่องฝึกตน เป็นท่าทีแบบพระพุทธ ศาสนาที่มองว่ากฎเกณฑ์กติกาที่สร้างขึ้นมามีจุดประสงค์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมต่อสังคมที่จะเปิดโอกาสให้มนุษย์พัฒนาความสามารถที่จะมีชีวิตที่ดีงาม อย่างไรก็ตามผู้ประพันธ์ได้เสนอว่าแง่มุมที่แหลมคมว่า “กฎหมายต้องไม่แปลกแยกจากกฎธรรมชาติดังนั้นพัฒนาคนให้รู้จักเคารพสิทธิกันและกันแต่ต้องรู้ทันว่าที่แท้มนุษย์ไม่มีสิทธิ ถึงจะพัฒนาระบบขึ้นมาหลากหลายทุกระบบต้องลงกันได้บนฐานหนึ่งเดียวแห่งธรรม กฎหมายเพื่อสังคมมนุษย์จะไม่สมจริงถ้ายังไม่ถึงความจริงแห่งธรรมชาตินุษย์ จุดหมายของสังคมคือจุดหมายของกฎหมายแต่สุดท้ายจุดหมายของกฎหมายต้องสนองจุดหมายของชีวิตคน วินัยกับกฎหมายเป็นเครื่องจัดสรรให้เกิดโอกาสที่จะเป็นฐานของการพัฒนาสู่การสร้างที่สูงขึ้นไป วินัยกับกฎหมายช่วยจัดสรรสังคมที่ดีที่เอื้อให้คนงอกงามมีชีวิตที่ดีคนยิ่งงอกงาม มีชีวิตที่ดีก็ยิ่งหนุนสังคมที่ดีที่คนจะมีชีวิตงอกงาม การปกครองที่แท้และกฎหมายที่ถูกต้องมีจุดหมายสอดคล้องกับธรรมชาตินุษย์ มีกฎหมายไว้จัดการปกครองเพื่อทำให้เกิดสังคมที่ดีคนมีโอกาสดำเนินชีวิตที่ดีงาม กระบวนวิธีในการบัญญัติข้อกฎหมายกฎหมายโดยหลักการกับกฎหมายโดยบัญญัติ กฎหมายที่แท้ประสานประโยชน์ของบุคคลกับสังคมและประสานสมมติของมนุษย์เข้ากับความจริงแท้ของธรรมชาติ”

3. บทสรุป

หลักการต่างๆ ในบทประพันธ์เล่มนี้ เป็นสาระของวินัย หรือเป็นเจตนารมณ์ที่แท้ของกฎหมาย ถ้าคนมีการศึกษาที่พัฒนาตนอย่างถูกต้อง ให้มีศรัทธา เห็นคุณค่า พร้อมและเต็มใจ สมควรที่จะปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้ สังคมก็ไม่จำเป็นต้องมีการบัญญัติข้อกำหนดของกฎหมายหรือสิกขาบทในวินัย ในทางตรงข้ามการที่มีสิกขาบทหรือกฎหมาย ก็เพื่อเป็นหลักประกันให้เกิดความมั่นใจว่า จะมีการปฏิบัติให้เกิดผลตามหลักการเหล่านี้ ถ้าคนไม่ปฏิบัติตาม หรือเคลื่อนคลาดจากหลักการมากขึ้น ก็ยังต้องมีการบัญญัติสิกขาบทหรือข้อกฎหมายมากขึ้นๆ และมักจะต้องมีการบัญญัติความผิดและการลงโทษมากขึ้น หรืออาจจะหนักขึ้นด้วยหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเคารพกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน เพื่อไม่ทะเลาะวิวาทโต้เถียงกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกัน อันจะนำไปสู่ความสามัคคีปรองดองในการทำงาน สังคมหรือประเทศชาติเมื่อยึดหลักสาราณียธรรม คือ หลักธรรมแห่งความรัก และความสามัคคีปรองดอง คิดถึงส่วนดีของกันและกันการพูดจาด้วยถ้อยคำดีๆ ไม่ซ้ำเติมกัน การแสดงออกทางกายด้วยการงดเว้นการทำร้าย ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่เบียดเบียนสร้างความทุกข์ให้คนอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา และเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติซึ่งหากทำได้ประชาชนจะเกิดความรักความสามัคคีและหวงแหนร่วมกันปกป้องพิทักษ์คุ้มครองผลประโยชน์ของส่วนรวม การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัดและเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และ ปรับความเห็นให้เสมอกันโดยไม่ยึดความเห็นส่วนตนเป็นหลัก แต่ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เพียงเท่านั้นก็เพียงพอต่อการขับเคลื่อนประเทศชาติหรือองค์กรทางสังคม หลักการศึกษาที่สะท้อนในมิติวิชา “นิติปรัชญา” ที่ใกล้ชิดกับหลักกฎหมายตะวันตกและศาสตร์ทางกฎหมายตะวันตก คือ ความในบทที่ 1-6 จากบทที่ 7-9 เป็นแนวพุทธ

ศาสนาและเสมือนการอ่านพระไตรปิฎก ในส่วนแรก คือ “พระวินัยปิฎก” และมีพระสูตรเข้ามาแทรกบ้างในบางประเด็น

บรรณานุกรม

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). **นิติปรัชญาแนวพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จรัญ โฆษณานันท์. (2547). **นิติปรัชญา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ดิเรก ควรสมาคม. (2558). **นิติศาสตร์ไทย: บทวิเคราะห์จากรากฐานในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และคัมภีร์พระธรรมศาสตร์**. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม, 2558: 1-16.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2552). **นิติปรัชญา**. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). **วินัย: เรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ.
- พินิจ ไชยแสงสุกุล. (2539). **นิติปรัชญาเล่มที่ 1 ว่าด้วยทฤษฎีพื้นฐานทางกฎหมาย**. กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญ จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา
- สมยศ เชื้อไทย. (2554). **คำอธิบายกฎหมายแพ่ง หลักทั่วไป**. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- (2554). **นิติปรัชญาเบื้องต้น**. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- (2555). **นิติปรัชญา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- Gore, Senator Albert A. (1992.). **Earth in the Balance**. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Hacker, Andrew. (1992). **Two Nations**. New York: Charles Scribner's Sons.
- Howard, Philip K. (1994). **The Death of Common Sense**. New York: Random House, Inc.
- Joshi, Lalmani. (198). **Studies in the Buddhistic Culture of India**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Naisbitt, John. (1984). **Megatrends**. New York: Warner Books, Inc.
- Patterson, James, and Kim, Peter. (1992). **The Day America Told the Truth**. New York: Penguin Books USA Inc.
- Rolston, Holmes. (1988). **Environmental Ethics**. Philadelphia: Temple University Press.
- Walker, Benjamin. (1968). **Hindu World**. 2 vols. London: George Allen & Unwin Ltd.